

Szabó Lilla

KULTÚRMISSZIÓ AZ ORMÁNSÁGBAN KOMPLEX MŰVÉSZETI ÉS KÖZÖSSÉGI KEZDEMÉNYEZÉS A SZEGREGÁTUMOKBAN ÉLŐ GYERMEKEKÉRT

Abstract

The paper presents a civil organization entitled “Ormánság Cultural Mission” focusing on the development of marginalized minor settlements in Baranya County, in the South Transdanubian Region of Hungary. Situation of deprived villages - also affected by Roma segregation - motivated actors and volunteers in cooperation with local participants - involving children - to perform cultural projects including dramatized topics focusing on the everyday problems and challenges in this area. This study presents the cultural initiative in the framework of other community projects completed in the Ormánság region. The research was based on semi structured expert interviews made with the organizers.

Bevezetés

A gazdasági központoktól távolabb fekvő rurális térségek, a hátrányos helyzetű vidéki területek problémái és konfliktusai összekapcsolódnak a helyi közösségek meggyengülésével és a lokális társadalmak strukturális eróziójával. A közösségeket támogató, erősítő tényezők nem csak a helyi életminőség emelésében játszanak kiemelt szerepet, de megalapozzák a kívülről érkező fejlesztési források hatékonyságát, társadalmi beágyazottságát, illetve fenntarthatóságát is. A leszakadó dél-baranyai Ormánság falvaiban számos civil kezdeményezés célzottan nyújt segítséget az ott élők életkörülményeinek és lehetőségeinek javítása, a helyi közösségek megerősítése érdekében. Az egyik ilyen új kezdeményezés az Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület, amely ez év márciusától szervezeti formában folytatja működését. Az egyesület mögött álló motivált közösség korábban informális módon közösségi finanszírozású programok szervezését bonyolította a térségben. Az egyesület több más szervezettel és lelkes önkéntesekkel, helyi kulcsszereplőkkel együttműködve visz el kulturális programokat és adományokat a helyi gyermekeknek, s családjaiknak, közösséget építve mind a segítők, mind pedig a támogatottak szintjén - a társadalmi integráció elősegítése érdekében.

A kutatásról

A dél-baranyai térségben élő családok problémáinak feltárása, a szociokulturális környezet feltérképezése, valamint az ebből adódó hátrányok vizsgálata jelenti az átfogó kutatás célját, amelyhez illeszkedik a jelen tanulmányban bemutatott kulturális fókuszú fejlesztési törekvés. A kezdeményezés a kultúra eszközeit felhasználva törekedik a szemléletformálásra, segítségnyújtásra. A kutatási célokat részletesen bemutatva, azon 2021-2022 közötti

A tanulmány az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú, "Tehetségből fiatal kutató. A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban" megnevezésű projekt a Széchenyi 2020 program keretében, európai uniós (Európai Szociális Alap) társfinanszírozással valósul meg.

időszakban zajló külső beavatkozások, szakmai és fejlesztési projektek vizsgálatát⁹² tervezem, amelyek komplex fejlesztést tűznek célul, s elsősorban szemléletformálásra, értékátadásra, az attitűdök megváltoztatására, a célcsoport motiválására törekednek. Ennek keretében kerül sor azon fejlesztési területek vizsgálatára, amelyek eltérve a klasszikus gazdaságfejlesztésre irányuló projektcéloktól (infrastruktúra, szolgáltatásfejlesztés stb.) elsősorban a társadalmi tényezőkre koncentrálnak, figyelembe véve a szemléletformáláson, a kultúra- és értékrend megváltoztatására törekvő hathatós és tartós segítségnyújtást.

A projektek, programok cél- és eszközrendszere kerül feltárára, amelyhez vizsgálat alá vonom a korábbi, a térségben megvalósuló fejlesztési beavatkozásokat. A projektdokumentációk szekunder vizsgálatával feltárhatók és összevethetők a korábban megvalósult és jelenleg zajló fejlesztések célkitűzései közötti párhuzamok és ellentétek. A kutatás további területét jelenti a kezdeményezések fogadtatásának, illetve a projektek sikerességének lokális kritériumai vizsgálata. A rögzített eredmények nemzetközi kontextusban is elhelyezésre kerülnek a rendelkezésre álló szakirodalom alapján, továbbá a Közép-Kelet-Európa vidéki térségeiben jelentkező hasonló szükségletek és kihívások, valamint a környező országokban megvalósuló komplex programok körében.

Jelen esettanulmányban félig strukturált interjúk⁹³ alapján mutatom be az Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület - és az együttműködő szervezetek - tevékenysége mögött meghúzódó motivációkat, a szervezet céljait és munkáját, különös tekintettel az egyesület helyi társadalomban betöltött a lokális közösségek szempontjából releváns szerepére. Az interjúk kutatás során arra koncentráltam, hogy a segítők, szervezetvezetők milyen problémákat tapasztalnak hosszabb-rövidebb időtartamú helyszíni jelenlétük alatt, s ezeket milyen módon igyekeznek - saját eszközeikkel - enyhíteni. Az interjúalanyok meglátásainak felszínre hozása jelentett célt azzal kapcsolatban, hogy miért gondolják úgy, hogy ezekkel a specifikus eszközökkel - pl.: kultúra, művészet, drámapedagógia - segíthetik a leszakadó vidéki térségek sérülékeny társadalmait. A kutatás fókuszába került a kezdeményezések lokális fogadtatásának, a helyi közösségi aktivitás mértékének, valamint a többi aktív civil szervezettel való együttműködés keretének vizsgálata. Az elemzés során arra törekedtem, hogy a megkérdezett segítők szemszögéből, több éves vagy évtizedes szakmai tapasztalatok mentén, komplex módon mutassam be a vizsgált térség problémáit, az erre adható válaszokat, és az ott zajló kezdeményezéseket, azok eredményeit. A jövőbeni célok és a térség előtt álló jövőkép szempontjai is beemelésre kerültek a vizsgálatba. Az interjúelemzés 4 fő pillére épül: a Kultúrmisszió Egyesület, a lokális problémák, valamint a művészet és kultúra, mint közösségépítő és társadalmi integrációs tényezők kerülnek bemutatásra a partnerségi kapcsolatok vizsgálata mellett.

⁹² pl.: Felzárkózó települések program, Fókuszban a gyermek program, Gyerekesély program, Szimfónia program, Végtelen lehetőség program.

⁹³ Az interjúk 2020 októberében és novemberében készültek a kezdeményezésben résztvevő kulcsszereplőkkel: az Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület alapítójával, a Keret Alkotó Csoport és Pécsi Playback Színház vezetőjével, valamint a Csorba Győző Könyvtár kistérségeket látogató „Könyvtárbusz” programjának irányítójával.

A kutatás átfogó célját az jelenti, hogy az általánosan nem elterjed kulturális (és művészeti) fókuszú fejlesztések hogyan tudnak többletértéket eljuttatni azon településekre, amelyek kitörési lehetőségei meglehetősen szűkösek.

Ormánság - kulturális hagyományokban gazdag, közösséghiányos válságtérség

A vizsgált kulturális kezdeményezések a dél-baranyai térség leszakadó falvaiban valósulnak meg. Ez a terület a korábban az aprófalvas Ormánság történeti kistrégióját jelentette. Az Ormánságban a Dráva árterének köszönhető zárttság miatt különleges, ősi magyar kultúrához és a tradicionális fokgazdálkodáshoz kapcsolódó, erős helyi közösségekre épülő hagyományelemek maradtak fenn a 19. század végéig (Ragadics 2013). Az előnytelen földbirtokszerkezettel összefüggésben kialakuló egyke-kultúra, az első világháborút követő rögzült marginalitás, a gazdasági szerkezet átalakulása és a népesség több ütemben zajló cseréje leépítette és átformálta azokat a hagyományos közösségeket, amelyek a lokális kapcsolatok, a munka, a vallás, és a családi-rokonsági hálózatok bázisára épültek. A vidéki válságtérségek szegregációs folyamatai tovább mélyítették a helyi közösségek válságát (Boros 2011). Napjainkban az itt élő népesség jelentős hányada csapdahelyzetben érzi magát: távol a munkahelyektől, oktatási, egészségügyi és szociális intézményektől, szolgáltatásoktól és fogyasztási lehetőségektől. A terület mezőgazdasági adottságait, az önellátó-önsegélyező gazdálkodás különböző formáit azok használják legkevésbé, akiknek a legnagyobb szüksége lenne rá (Pulszter 2018). A tartós munkanélküliség és kilátástalanság, valamint a helyi vezetők paternalista stratégiái tovább gyengítik a helyi kapcsolatokat, horizontális viszonyokat. A hagyományos közösségek leépültek, s - a fent jelzett folyamatok eredőjeként - nem alakultak ki modern érdekközösségek, illetve újabb típusú hálózatos közösségek (Ragadics 2019). Külső segítségre van szükség a helyi életminőség fejlesztése, a lokális erőforrások aktivizálása érdekében. Ilyen segítő kezdeményezés áll jelen írás középpontjában.

Az Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület

A közösségfejlesztés terén aktív egyesület 2020-ban jött létre hivatalos egyesületként, de már 4 évvel korábban is szerveztek programokat a leszakadó dél-baranyai térségben. Az első közösségi kultúresemény a nagycsányi templomban valósult meg 2016-ban, ahol az alapító házaspár barátikörében szervezett karácsonyi kiskoncertet. A templom korábban használaton kívül volt, amelyet az egyesület alapítói takarítottak ki, s tettek használatra alkalmassá. A személyes kapcsolatháló felhasználásával a következő évben ismét megrendezésre került az adventi program, szélesebb résztvevői körrel.

„És akkor karácsonykor összehoztunk egy kis koncertet, akkor az első évben csak a barátainkat hívtuk. ... én színházban dolgozom, és van egy kapcsolatrendszerünk a színházi vonalon, (...) nagyon sok embert ismerek, aki minőségi kulturális programokat csinál gyerekeknek...”

Az Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület azt tűzte ki célul, hogy a hátrányos helyzetű településeken élő kisgyermek számára olyan magas minőségű kulturális programokat juttassanak el önkéntesek segítségével, amelyekre nem lenne lehetőségük eljutni. Önkéntes színészek és drámatanárok segítségével egyszemélyes papírszínház, drámajátékos foglalkozás biztosítanak ormánsági óvodákban és iskolákban.

Az Ormánsági Kultúrmisszió a Keret Alkotócsoporttal (KACS), a Könyvtárbusszal, a Vidéken Jó alapítvánnyal továbbá, számos nagykövettel, és helyi szereplővel együttműködve, pályázati finanszírozásból és adománygyűjtésből végzi tevékenységét. Az egyesület megalakulása a térséghez (Vajszló, Nagycsány) való személyes kötődésre vezethető vissza, amely rövid idő alatt egy jelenleg 10 tagból és 2-3 önkéntesből álló egyesületté nőtte ki magát.

Az ekkor még informális szervezet nem csak a téli időszakban, a nyári hónapokban is célul tűzte a kultúrprogramok megszervezését, összefogva a Vidéken Jó Alapítvánnyal, amelyek helyszínéül a szaporcai Cifraházat választották - amely egyébként utóbbi székhelyéül szolgáló ingatlan. Közösségi finanszírozásban első évben marionettcirkusz előadást, második évben pedig egy bábos gyerekkoncertet szerveztek a helyieknek. Majd, tovább bővült a tevékenységek köre, s kialakultak a szervezeti keret feltételei. Az egyesület vezetője részt vett egy közösségfejlesztő tanfolyamon, amelynek feltétele volt egy saját projekt létrehozása és elindítása. Ennek keretében kereste fel a gilvánfai óvodát.

„(...) mert azt tudtuk, hogy sok program van, de hogy az óvodába nem jut el semmi. És, akkor ott kezdtünk el dolgozni.” (Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület alapítója)

2019-ben az első dráma- és kézművesfoglalkozásokat a gilvánfai óvodában a helyi óvodapedagógusok, szülők és pécsi önkéntesek segítségével szervezte meg az egyesület. A foglalkozásokra délelőttönként került sor, fél óras dráma- majd egy óra időtartamú kézművesfoglalkozásokon a gyerekek környezetét szebbé, barátságosabbá tévő tárgyakat készítettek, a szülők önkéntes közreműködésével.

A Kultúrmisszió nem csak kultúrprogramokat biztosít a helyiek számára, hanem egyéb módokon is igyekszik segítséget nyújtani a mindennapi problémák megoldásában. Ezt elsősorban adománygyűjtés keretében valósítja meg a szervezet, hiszen egyre szélesedő kapcsolathálójának köszönhetően rengeteg tárgyi és élelmiszer adományt közvetítenek már évek óta. Emellett újabb segítő szolgáltatásként jog és lelkeségyszolgálat is támogatja a helyieket.

A nem rég lezárult adománygyűjtő kampány, egy nagykövetes adománygyűjtő kampány volt, amelyben 6 nagykövet vett részt. Mindenkitől egy személyes felajánlást kért az egyesület, amelyet közösen találtak ki. Például, a „*Fényesebb a láncnál a kard*” című, a forradalom és szabadságharc emlékére készített papírszínház előadás megvalósulásához Herczeg Adrienn színésznő nagyköveti tevékenysége járult hozzá, aki a pécsi óvodákban és iskolákban játszotta, vezette a darabot, ezzel bevételt generálva az ormánsági előadások megszervezéséhez. Ezt a darabot egyébként a KACS-csal közösen játszotta az egyesület, amely az első együttműködést is jelentette a két szervezet között. Itt fontos megjegyezni, hogy a bevételből többek mellett a márciusi veszélyhelyzet és karantén időszakában 48 gilvánfai család számára élelmiszer csomagokat juttattak el. Emellett Vejti község lakosai is részesültek adományban ebben az időszakban.

Szintén egy új ötlet, az ormánsági pedagógusok számára ingyenesen indítani kívánt képzés, az Új Pedagógia Csoporttal együttműködésben. Utóbbi szerveződés a demokratikus neveléssel és online eszközök az oktatásba való beemelésével foglalkozik, tréningeket tartanak

pedagógusok számára. A vajszlói polgármesterrel és könyvtárral is kialakult egy stabil összefonódás, helyszínek biztosításával segíti a település az egyesület munkáját.

Az egyesület nem csak a kulturális és művészeti szegmensben, hanem az élet minden területén igyekszik vállalni társadalmi felelősségét. A gilvánfai óvodában megvalósuló projekt mellett az adventi és nyári települési programok közösségfejlesztő cézzal (is) valósulnak meg, találkozási pontot kívánnak teremteni a helyiek számára. A helyszín- és programválasztás tudatos, a pécsi közönséget is szeretnék bevonni.

A térség problémái - a segítők perspektívájából

Fontos a helyben aktív segítőszerpet betöltő civilek szemszögéből betekintést nyújtani a térség problémavilágába. A külső kezdeményezések reagálva a lokális problémákra, elsősorban a társadalmilag kirekesztett csoportokat igyekeznek megszólítani. A hosszú időre visszatekintő helyi jelenlétből adódóan a civilek a térség rendszeres látogatói, releváns szakmai rálátással rendelkeznek az emberek és a térség mindennapi életéről. A megkérdezettek fontosnak tartják, hogy ismerjék térséget, az ott élőket, hogy olyan módon tudják őket segíteni, ami számukra a legmegfelelőbb.

„(...) ez egy folyamatosan felmerülő kérdés bennem is, hogy ismerjük-e eléggé azokat, akiknek szeretnénk segíteni, és valóban elég jól tudunk-e segíteni, és valóban olyan ötleteink vannak-e, amikre nekik van szükségük. Ez egy állandó dilemma, és emiatt az ember próbál kapcsolódni a közösségekhez, próbál olvasni, próbál kutatni...” (Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület alapítója)

A térség problémáinak okát a rendszerváltásra, és az azzal járó „nagy átalakulásra” vezeti vissza a KACS vezetője. A termelőszövetkezetek megszűnése, amikor a munkahelyek elvesztésével együtt megszűnt annak az embereket összekötő, megtartó funkciója is. Az interjúalanyok a szakirodalomból is jól ismert problémák között sorolják fel a falvak „elcigányosodását”, a fiatalok elvándorlását, a közlekedés és munkavállalás nehézségeit, ezek összefonódását, a közmunkaprogram körüli problémákat, vagy az oktatás színvonalát, az alacsony szintű iskolai végzettséget, és a pedagógusok leterheltségét. Kiemelésre került még a kiszolgáltatottság, a stratégiai tervezésre való képtelenség, az érzelmi alapú döntések túlsúlya és ezek következményei, valamint a nagyon erős ambíciótlanság. A problémákat nem, mint a cigányság, hanem mint a szegénység problémáit kezelik.

„Azt látom, hogy egyrészt megszűntek a vasúti közlekedésnek a szárnyvonalai, tehát nagyon nehéz a közlekedés, nagyon nehéz helyben munkát kapni. Ez a közmunkával változott, de ezzel a közmunkával kiszolgáltatottak lettek annak, hogy ki a polgármester, és hogy te kinek a kije vagy. És nem a cigányságnak látom ezt problémának, hanem a szegénységnek, hogy nem tudnak például tervezni... túlélni tudnak. De hosszútávú, vagy középhosszútávú stratégiáik abszolút nincsenek. Ők abban jók, hogy hogyan lehet az egyik napról a másikra élni, ahogy lehet, hogy mi nem tudnánk.” (KACS vezetője)

Az oktatási helyzet a leszakadó településeken különösen nehéz, a problémák összeadódnak. Az oktatás nem megfelelő színvonalú, a pedagógusokat a kiégés fenyegeti. A KACS vezetője véleményét a kistalvakra általánosságban vonatkoztatva fogalmazza meg, mi

szerint a helyi értelmiség gyerekeinek sokkal nagyobb esélye van a továbbtanulásra, ezzel a kitörésre, mint a többi család gyermekeinek.

„(...) a helyi értelmiségeinek a gyereke (...) valószínűleg ők tovább tudnak tanulni, és kutatások bebizonyították, hogy nem feltétlenül a tudásanyagon múlik, hanem azon, hogy a személyhez hogyan viszonyul a pedagógus: bátorítja, biztatja, belelátja a jót, vagy sem. Na, itt nem látják bele ezekbe a gyerekekbe.”

Az Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület vezetője is megemlíti a problémát az Új Pedagógia Csoport kezdeményezése kapcsán, amelybe olyannyira nehéz bevonni a tanárokat, hogy: „(...) vért izzadunk, mire sikerül ebbe pedagógusokat bevonni, mert olyan tanárhiány van és annyira leterheltek... és mondom, van ez az attitűd, amit nagyon nehéz áttörni... tehát ez nagyon nehéz.”

A motiválatlanság és passzivitás szintén problémát jelent, amelyet Kultúrmisszió vezetője egy negatív élményén keresztül szemléltet:

„(...) például a legnagyobb kudarc számomra, ugye volt ez a gyönyörű ... templom, ahova 3 éven keresztül vittünk karácsonyi előadást, amit mi finanszíroztunk. És a lelkész, akihez a templom tartozott, ő nagyon ellenezte a tevékenységünket. (...) de sikerült neki annyira ellehetetleníteni az ottani működésünket, hogy a 4. évben már Vajszlóba mentünk, és az ottani templomban szerveztük meg a karácsonyi előadást.”

„Tehát, hogy... ez az, ami iszonyú nehéz, motiválni a helyi közösségeket arra, hogy egyáltalán eljöjjenek az eseményekre, és elfogadják azt, amit mi adni szeretnénk.” (Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület alapítója)

A Csorba Győző Könyvtár Könyvtárbusz program vezetőjének véleménye szintén utóbbiakat támasztja alá: *„(...) ha nem mész oda százszor, akkor nincs eredmény. Százegyedjére is oda kell menni. Igazából ez a durva, hogy nekem kell lenyomni más torkán azt, ami egyébként neki jó, mert magától nem...”*

A helyi közösség és a helyi kontaktszemélyek fontos szerepet töltenek be a bibliobusz által nyújtott szolgáltatások sikerességében, de valamennyi kultúrprogram esetében is. Az egységes tapasztalatok szerint a települések többségében az erőteljes érdektelenség jellemző.

„És önmagában az, hogy én ott megjelenek, és modern szolgáltatással készülök, az semmi. Ezért van az, hogy (...) ha nincs normál közösség, ha nincs normál kontaktszemély, akkor a szolgáltatás is sokkal nehezebb.” (Könyvtárbusz program vezetője)

Egy következő példa szintén alátámasztja a személyes kontaktus fontosságát. A kultúrprogramok iránti érdeklődés alapvetően alacsony, amelyet a szocializációs tényezőkre vezet vissza a könyvtárbusz vezetője.

„(...) de azt is látni kell, hogy... én elhiszem, hogy az emberek a saját problémáikba belefutnak, és nem akarnak kulturális rendezvényeken részt venni. (...) De nem csak ez a dolog van... látom, hogy van ez is, de attól függetlenül vannak ott fiatalok, vannak ott nem csak inaktívok, vannak ott olyan idősök, akik amúgy élhetnének, de nem... nehéz... ez több összetevős.”

Nagyon fontos a személyes meghívás, egyéb esetben „*ő nem érzi magát feljogosulva arra, kvázi nem hívták meg az eseményre, mert csak egy plakát volt kint.*”, így a kezdeményezések sikere múlik a programszervezők vagy a helyi kontaktszemély hozzáállásán.

Emellett a térség átpolitizáltságát, megosztottságát emelte ki, a több szinten is tapasztalható ellentéteket. Például társadalmi szinten a lakosság két csoportra osztható: az egyikhez tartoznak azok, akik a hagyományok ápolását helyezik előtérbe, és minden más újítást elítélnék, valamint azok, akiknek nincs kötődése a térséghez, a helyi kultúrához, ezáltal nem is érdekli ennek megőrzése. De említésre kerülnek még a „tipikusan falusi problémák”, mint az irigység, féltékenység.

(...) a hagyományok, és hagyományápolás, ez a vonal... aki nagyon ellenez mindenfajta újítást, ami nem ez, tehát kicsit ilyen beragadott is úgymond. És van az abszolút érdektelen, „nem tartozom ide, tehát nincsenek gyökereim”... akár betelepített vagy odaköltözött... tehát nincsenek ilyesfajta problémái. És néha ezeknek van ellentétük.” (Könyvtárbusz program vezetője)

A kultúra és művészet, mint a közösségépítés és a társadalmi integráció eszköze

Az előzőekben említett problémákra igyekeznek választ adni a vizsgált civil kezdeményezések, a saját eszközeiket bevetve. A kultúra fókuszú kezdeményezések elsősorban személyes indíttatásból erednek, valamennyi megkérdezett interjúalany szívügyének tekinti a hátrányos helyzetű gyermekeken és családokon való segítségnyújtást. Ezek szinte rendre személyes élményekre, kapcsolatokra, érzelmi kapcsolódásokra vezethetők vissza. Az Ormánsági Kultúrmisszió egyébként nem csak a kultúra eszközével kíván segíteni, hanem egyéb módon is igyekszik jobbra tenni a helyiek életkörülményeit.

„(...) ez az elején úgy indult, hogy mi csak kulturális programokkal foglalkoztunk, de nyilván, ha az ember eljut ezekhez a közösségekhez, akkor ez ilyen álszentté válik egy időután, ha a többi problémába, amibe tudnál segíteni, nem kapcsolódsz be.” (Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület alapítója)

Az egyesület egy friss formális kezdeményezés és jelenleg a pandémia sem teszi lehetővé a tevékenységek kibontakoztatását, ennek ellenére szeretnék megkeresni a helyi önkormányzatokat, szociális munkásokat és intézményeket, hogy felajánlják a segítségüket.

Az Ormánsági Kultúrmisszió küldetéstudata mögött tehát a vezetőjének személyes tapasztalatai húzódnak meg. Szerény körülmények között élő, sokgyermekes családban felnőve meghatározó kulturális élményeket szerzett az édesanyjának köszönhetően, amelyek elmondása szerint „*úgy beégték, hogy a mai napig táplálkozom belőle (...) engem ezért nem lehet ettől eltántorítani.*”

Úgy véli, hogy a jelenlegi közvélekedés a kultúra fontossága kapcsán meglehetősen negatív, s a hosszútávú következmények sem előremutatóak:

„(...) sajnálatos módon nyilván mindenki ezt gondolja az utolsó legfontosabb dolognak, mert, hogy először legyen cipője meg kapjon enni, persze, de közben meg azt gondolom, hogy ez most

egy általános rossz gondolat, ami az országban van. A kultúrára iszonyú nagy szükség van, mert egyszerűen az építi a gyerekek meg a felnőttek lelkét, és ha ezt elfelejtjük, akkor az egy nagyon rossz generációt fog teremteni., (Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület alapítója)

A kultúrával szoros összefüggésben áll a helyi közösségek kérdése is, amely szintén kevés figyelmet kap, fontossága elvitatott:

„Én azt gondolom, hogy ez a legerősebb dolog, ami megtart egy gyereket, ha van közössége, megtart egy családot, ha van kihez fordulni. Igazából pont ez, amit annyira rombolnak, a kicsi közösségek ereje, és ez a legfontosabb dolog szerintem a túléléshez. Mert, hogy tők mindegy, hogy hol élsz, ha körülvesz egy közösség, akkor tudsz élni.” (Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület alapítója)

Annak kapcsán, hogy egy-egy projektben mit valósít meg a Kultúrmisszió, és ez milyen szempontok mentén kerül kiválasztásra, szintén bizonyos mértékig személyes indokok húzódnak meg. Az egyesület vezetője számára fontos, hogy tartalmas, társadalmilag és szociálisan érzékeny témákkal dolgozzon, s ezt a gondolatirányító vezérfonalat egészíti ki a gyermekkori tapasztalataival:

„(...) amikor projektben gondolkodom, azon gondolkodom, hogy egyrészt mi az, ami gyerekkoromban meghatározó élmény volt, és formálta a személyiséget, a lehetőségeimet, meg az életemet, és mi az, amit a gyerekeimnek szeretnék megadni.”

A KACS vezetője hasonlóan fontos szerepet tulajdonít a művészetnek, a kultúrának az egyes emberek és a közösségek életében egyaránt. A kreativitáshoz kapcsolódó képességek és készségek fejlesztése segít a traumák feldolgozásában. Azok, akiknek van miben bízniuk, vannak olyan élményeik, amelyeknek köszönhetően jól tudják érezni magukat, átsegítik őket a traumatikus helyzeteken.

Úgy véli, hogy az olyan eszközökkel, mint amilyen a művészet is, „új szempontokat és új eszközöket adunk a kezükbe. (...) A másik része pedig, hogy ezeknek a művészeti ágaknak nagyon fontos szerepét látom a hagyományőrzésben, az identitáserősítésben... ez fogja növelni az ember önbizalmát. Ha el tudom magamat helyezni, hogy igen, hogy nekünk vannak értékeink, mint kisközösség, akár mint egy nagyobb csoport, akár mint egy földrajzi régió.”

A művészettől, a sajátosságoktól sokkal színesebb, és gazdagabb az ember. „(...) mindenképpen azt jelenti, hogy - legalább is azon a területen - , hogy nagyon differenciált a gondolkodásunk, hogy nem csak feketét meg fehéret látunk, hanem nagyon izgalmas árnyalatokat. A művészet és kultúra önmagában nem elegendő, azonban nagyon fontos része a komplex fejlesztéseknek.

„Tehát azt gondolom, hogy ezeknek a térségeknek, az Ormánságnak fontos az, hogy olyan szakmát, olyan képzéseket, kompetenciákat oktassanak, ami valós, nem csak le van papírozva, amivel tényleg tud munkába járni, vagy munkahelyet ott helyben teremteni. Mellette ugyanolyan fontos az edukáció, bármilyen szinten, és emellé be kell jönnie valamiféle szolidaritásnak, ami szintén a közösségépítésnek egy hozadéka, célja és eredménye, és emellé tud a kultúra is bejönni.” (KACS vezetője)

Fontosnak tartja, hogy minél több módon valósuljon meg az emberek fejlesztése, mert „*annál inkább tudnak szolidáris közösség lenni, és annál teljesebb életet tudnak élni, elégedettebbek tudnak lenni, és akkor közösségi emberként is tudnak működni.*” (KACS vezetője) Példának az iskolai osztályokban sokszor alkalmazott jelenetalkotás módszerét hozza, amely képes olyan új eszközt adni a gyerekek kezébe, amellyel jobban kifejezheti magát.

„*(...) az a gyerek, akit eleinte tök sutának tartottunk, ebben baromi jó. Mert fölmege a színpadra, és a szerepből baromira tud beszélni, játszani, él. Tehát, hogy hirtelen egy új eszköz kapcsán a csoportdinamika is megváltozik, és maga a csoporton belüli rangsor is. (...) és amikor látjuk, hogy mi van a másikban, elfogadóak tudunk lenni.*” (KACS vezetője)

Az ilyen jellegű kezdeményezések sikerességét számszerűsíthetően mérni nehéz. Az interjúalanyok egységes elmondása szerint ez egy nagyon nehéz terület, a segítőmunka mindig egy érzelmi hullámvasút. Jelentős energia-befektetést igényel, de úgy érzik, hogy munkájuk többségében célba ér.

„*(...) iszonyú érzelmeket és energiákat kell beletenni, aminek általában azért egy része visszajön, de sok benne a kudarc és az ellenállással való találkozás is, és utána nagyon-nagyon nehéz mindig összekaparni magát az embernek és tovább folytatni. De valahogy (...) egyszerűen azzal győződ meg magad újra és újra, hogy ha egy kisgyerek volt abban a csoportban, ha egy felnőtt volt azon a rendezvényen, akihez eljutottál, akkor már megérte. ,,*

„*Nem hiszünk abban, hogy ez mindenki számára sorsfordító lesz, de hogy a lehetőséget szeretnénk biztosítani, a kultúrához való jognak a lehetőségét.*” (Ormánsági Kultúrmisszió Egyesület alapítója)

A Keret Alkotó Csoport tevékenységnek sikerességét néhány gyakorlati példával szemléltette a civil csoport vezetője: „*például volt olyan diákunk, aki az ilyen Playback foglalkozások hatására (...)*” olyan készségeket szerzett, amelyek alkalmazásával megtarthatta a tanulói jogviszonyát az oktatási intézményben. Emellett pozitív példaként kiemelésre került olyan gilvánfai tanuló, aki bekerült az Arany János Programba, majd a pécsi Leöwey Klára Gimnáziumban folytatta a tanulmányait, ahonnan egyetemre ment.

A segítségnyújtásnak e specifikus területe magas szintű elkötelezettséget, a társadalmi problémákon való segítség vágyát és jelentős kitartást vár el az aktoroktól. Az interjúalanyok egységesen emelték ki, hogy mennyire fontos a helyi kontaktszemélyek megléte, attitűdje annak érdekében a segítőszándékot felismerjék és elfogadják a helyiek. Rengeteg energiabefektetést igényel egy-egy kezdeményezés megvalósítása, s az egyik legnehezebb feladat a passzív, a legtöbb esetben érdektelen, motiválatlan helyi lakosság aktivizálása. Fontos a személyes kapcsolat, a jó „hírnév”, a bizalom kiépítése a célcsoporttagjaival a könnyebb bevonhatóság érdekében. A személyes megszólítás szimbolizálja, hogy a kezdeményezés valóban a helyieknek szól.

Kapcsolódó segítő, törekvések

A fentiekből kiderül, hogy a kultúra a komplexfejlesztések fontos eleme, a térségben aktívan dolgozó, segítő civilek személyes és szakmai tapasztalatai is alátámasztják ezt. A fejezet

további részében a kultúraközpontú civil kezdeményezések tevékenységére, jelenlétére koncentrálnak.

A Keret Alkotó Csoport és a Pécsi Playback Színház érintőlegesen, a Kultúrmisszióval való együttműködés és az ormánsági térségben való bizonyos fokú részvétel okán kerül bemutatásra. A szervezetek közötti együttműködés a közös munka és személyes szakmai ismeretség eredménye. A KACS vezetője az Ormánsággal nagyjából 15 éve került kapcsolatba, amikor felkérést kapott a szintén általa irányított Pécsi Playback Színház, hogy a gilvánfai tanodában pedagógiai foglalkozások keretében felsős diákokkal dolgozzanak együtt.

„Az volt a célja, hogy ilyen Playback színházi eszközökkel támogassuk azt, hogy ők tovább tanuljanak a nyolcadik után, a képzés után, vagy akik elkezdtek a középiskolát, hogy bent maradjanak.” Ez egyben a Keret Alkotó Csoport megalakulásának kezdete is, amely 2014-ben formailag is szervezetté alakult, de már 2013-tól közösen dolgoztak a későbbi tagok. A teljes iskolai tanév alatt, vagyis szeptembertől júniusig dolgozott a KACS, és általában 1 hetes tábort is szerveztek a gyerekek számára, például Orfűn, Cserkúton vagy Kistótfalun. „Ezeknek a táboroknak az volt a célja, hogy megtanuljanak önmagukra reflektálni, kapcsolódni, tisztában legyenek az érzéseikkel, megélésükkel, ezeket kitudják fejezni, és az improvizációs színházi playback színházi eszközökkel játszásk (...) és ez fejleszti a személyiséget, kommunikációt, akár a konfliktuskezelést. Ennek elég jó tapasztalatai voltak.”

A KACS 2016-ban rendezett egy darabot, *„Magadról nem akarsz beszélni?”* címmel a gilvánfai tanodában, cigányok és fogyatékkal élők számára. Még ebben az évben a Playback Színház elnyert egy pályázati támogatást, amelynek célja a társadalmilag sérülékeny csoportok megerősítése, elsősorban a roma integrációra fókuszálva. 2017-ben egy újabb pályázati program keretében (*Közös értékeink* címmel) kulturális akadálymentesítés valósult meg: *„(...) felnőtteket és gyerekeket hoztunk színházba, kiállításra, moziba, koncertre. Volt olyan öregasszony, aki akkor volt először színházban.”* Továbbá összesen 3 színházi darab megrendezésére kerül sor e pályázati keretek között. Az elsőre nem került sor, azonban az idei évben készült el a *Fekete félelem - Khali trash* romaholokausztról szóló előadása, amelyet az Ormánsági Kultúrmisszió vezetője rendezett, a KACS vezetője pedig játszik benne. A készülöbén lévő, új darab *„Az emlékszel még?”*, amelyhez roma és sváb interjúalanyok segítségével az otthon, a biztonság és a haza fogalmát járják körbe. Ez a közös munka a KACS és a Kultúrmisszió későbbi kooperációjának kiindulópontja.

A már formálisan működő szervezetek 2020. márciusában létrehozták első közös produkciójukat és első együttműködésüket a *„Fényesebb a lánconál a kard”* elnevezésű, papírszínházas előadás keretében. Az előadás ráhangoló beszélgetésből áll, egy pár perces papírszínházas előadásból, valamint egy feldolgozó drámajátékból épül fel, amelynek egyébként a Csorba Győző Könyvtárbusz is a helyszínéül szolgál. A programban összesen 10 művész vett részt (grafikus, bábtervező, író-rendező, drámatanárok, színész és színészhallgatók).

A Csorba Győző Könyvtár által működtetett könyvtárbusz Baranya megyében 2010-től kezdte meg működését először 27 települést elérve (Csobán 2020). Az évek során a szolgáltatás kibővülésének köszönhetően ma már közel 60 településen két bibliobusz által biztosított a

könyvtárszolgáltatás. Az Ormánság települései közül a könyvtárbusz vezetőjének elmondása szerint a következők érintettek: Gilvánfa, Gyöngyfa, Markóc, Sumony, Cún, Dráwapiski, Ipacsa, Kóros, Lúzsok, Ózdfalu, Páprád, Piskó, Szaporca, Tengeri, és Tésenfa.

A könyvtárbusz program azzal a céllal indult el, hogy a Baranya megyei hátrányos helyzetű településeken könyvtár- és internetszolgáltatást biztosítson. A könyvek kiszállítása mellett modern számítástechnikai eszközökkel, illetve szakember jelenlétével működik a szolgáltatás.

A könyvtárbusz által nyújtott szolgáltatások elsősorban természetesen azon szűk közönségnek szólnak, akiknek van valamiféle kapcsolódása az irodalommal, és/vagy élethelyzetükből adódóan (pl. gyermeket nevel) tudatosan szeretnének hozzájutni egy-egy konkrét műhöz. Ez azonban csak egy nagyon szűk réteg. Az esetek többségében a könyvtáros a „feladata”, hogy megszólítsa, és valamilyen módon megmutassa: ő miért is lehet hasznos, miben tud segíteni. Ez viszont plusz energiabefektetést jelent részükről, amelyet megnehezít a szűkös személyi állomány és a látogatások gyakorisága, időtartama. A könyvtárbusz program vezetője példákon keresztül szemléltette, hogy a könyvkölcsönzés mellett például a mobil számítógépes eszközpark segítségével önéletrajzírásban, vagy az érdeklődő idősek számára az internethasználat mikéntjéhez nyújtott segítséget. A jövőben a könyvtárbuszban a digitális kompetenciák fejlesztését célzó foglalkozásokat is szeretnének megvalósítani, ezzel is segítve a helyieket eligazodni az online ügyintézés (pl. időpontkérés) világában. A tapasztalatok szerint helyben ilyen jellegű segítséget nem kapnak, annak ellenére sem, hogy a személyes ügyintézés platformjainak jelentős része az online térbe helyeződik át.

„Amit tudunk nyújtani, az irodalom, de mindig elszoktuk mondani, hogy a könyvtáros nem csak könyvtáros (...) lélekápolás, beszélgetés, stb. De ez meg mondjuk, a könyvtáros személyiségétől függ (...)”

A személyes elkötelezettség, erős motiváltság és társadalmi felelősségvállalás indította el a Kultúrmisszióval való együttműködést is 2019 decemberében. A könyvtárbusz helyt adott a Márkus Színház példájára adományokból berendezett Mikulás szobájának, valamint a „Fényesebb a láncnál a kard” elnevezésű papírszínházi játék színhelyeül szolgált. A harmadik együttműködés keretében Huzella Júlia színésznőt hívták meg a térségbe, aki a járványhelyzet elején indította el a 10től mese kezdeményezését a gyermekek és szüleik számára. Ennek keretében mindennap 10 órától mesefelolvasással segített a családok számára. Meséit elhozta a baranyai kistalvák gyermekeinek is (például Ózdfaluba). Ez az eredményes együttműködés a jövőben is folytatódik, azonban a járványhelyzet miatt a lakosság egyébként is nehézségekbe ütköző bevonása még inkább problémát jelent majd. A könyvtárbusz és a Kultúrmisszió a lokális intézményeken keresztül igyekszik majd megszólítani, aktivizálni a célcsoportot. Az óvodai és iskolai csoportokhoz kívánnak eljuttatni kultúrprogramokat, ezzel együtt bevonni az intézmények dolgozóit a kezdeményezésekbe.

Összegzés

Az interjúk kutatás a megkérdezettek perspektívájából világított rá a térségben jelenlévő problémákra, összhangban a vonatkozó szakirodalommal. A rendszerváltozással járó társadalmi-gazdasági változások, a térségi oktatási helyzete, valamint a lakossági

motivációhiány és passzivitás kerültek elsősorban kiemelésre. A vizsgált kezdeményezések - különösen a Kultúrmisszió - specifikus eszközeik adaptálásával nem csak a kultúrát juttatják el a vidéki térségekbe, a jelenlévő problémákra is igyekeznek megoldást találni - akár túllépve civil szervezetet képviselő szerepkörükön. Az interperszonális, bizalmi kapcsolat a kezdeményezések sikerességének kulcsát jelenti, ezért is különösen fontosak azon projektek, amelyek a helyiek valódi megszólítására és bevonására törekednek. A vizsgált civil szervezetek közötti együttműködés alapja szintén a személyes, bizalmi kapcsolat. A közösen vállalt társadalmi felelősség, elkötelezettség mozdítja előre a segítőtevékenységet, s egyben formálja a lokális közösséget.

A kutatási fókusz szélesíthető a vizsgált térségben aktívan tevékenykedő más civil szervezetek, s helyi kulcsszereplők bevonásával, tevékenységük alaposabb megismerésével. Főbb vizsgálati irányt jelenthet a szervezetek küldetésstudatának, cél- és eszközrendszerének feltárása, a tevékenységek mögött húzódó motivációk felszínre hozása. Nem csak a jelenlévő segítők, szervezetek, hanem a célszemélyek körében is fontosnak tartom megvizsgálni a hozzáállást, illetve azt, hogy hogyan értékelik ezeket a törekvéseket. Például, az ormánsági településeken élő református őslakosok, vagy a gyermekek szüleinek véleménye, és attitűdje meghatározó lehet egy-egy kezdeményezést sikerét tekintve. Ugyanakkor, az interjúalanyok által említett érdektelenség és passzivitás okainak feltárását, jobb megértését is segíti ez a kutatási irány. További vizsgálatok révén átfogóbb, aktuálisabb kép adható az érintett dél-baranyai falvakban élő családok mindennapi nehézségeiről, s erre elsősorban a kultúra és szemléletformálás eszközeit alkalmazó külső beavatkozásokról. A kibővített fókusz részét képezi a korábban bemutatott komplex - értékátadásra, a kultúra- és attitűdök megváltoztatására, a célcsoport motiválására törekvő - fejlesztési programokat vizsgáló átfogó kutatásnak.

A hátrányos helyzetű vidéki térségek sérülékeny helyi társadalmában kevés a közösségi szempontból aktív, motivált kulcsembert, s kevés a gyerekek és fiatalok elé állítható, elérhető példakép. Külső segítségnyújtás szükséges. A helyi közösségen kívülről érkező impulzusok abban az esetben lehetnek hosszú távon is hatékonyak, ha a támogatás nem egyszerűen beépül a lokális társadalom túlélési stratégiáinak eszközei közé, hanem képes a meglévő belső erőforrásokat aktivizálni - megtermékenyítve és formálva helyi közösséget, erősítve a cselekvő- és öngondoskodási képességet a szubszidiaritás elvének megfelelően.

A fent bemutatott kezdeményezések ebben a kontextusban értelmezhetők: akcióik helyi kihívásokra válaszolnak az ott élők bevonásával. A segítők - személyes kötődéseik, életútjuk sajátosságai révén - elkötelezettek a leszakadó térségben élők problémáinak megoldása mellett, ennek érdekében építik ki horizontális és vertikális hálózataikat. Közösséget építenek a hasonlóan gondolkodó, a kulturális szektorhoz kötődő aktorok és csoportok között, közösséget formálnak a lokális terekben a programokban résztvevő támogatottak között, illetve összekapcsolják a különböző szinteket, aktiválva és motiválva a segítetteket az integráció jegyében. Az innovatív kulturális programok és törekvések - az értékek és attitűdök formálójaként - a közösségek fejlődését megalapozó, a helyi életminőséget erősítő tényezőkké válhatnak.

Irodalom

- Boros Julianna (2011): A települési szegregáció feltételezett okai és következményei. *Acta Sociologica - Pécsi Szociológiai Szemle*, 4(1): 97-112.
- Csobán László (2020): A könyvtáros szerepe és lehetőségei a kistelepülések könyvtári ellátásában és a könyvtárbuszokon. In: Baráthné Hajdu Ágnes (szerk.): *Szakmai ismeretek és készségek - átalakuló hivatás. Válogatott könyvtártudományi tanulmányok*. Budapest: MKE, 247-253.
- Pulszter Zsuzsanna (2018): Közfoglalkoztatás, gazdálkodás, vállalkozás - megélhetési módok és gazdasági stratégiák az Ormánságban. *Falu Város Régió*, 23(1): 175-180.
- Ragadics T. (2013): Hagyományos közösségek az ormánsági kistelepüléseken. *Acta Sociologica Pécsi Szociológiai Szemle*, 6(1): 63-76.
- Ragadics T. (2019): *Közösségek és helyi társadalom az ormánsági kistelepüléseken*. Pécs: Institutio Könyvkiadó.